

GABRIEL BORDAN  
(Timișoara)

## FORMA II LEXICALE INTERNE CU BAZA MOTIVATĂ DIN LATIN ÎN VOCABULARUL DIALECTULUI ISTROROMÂN

Problematika pe care o prezentăm în lucrarea noastră valorifică, în mare măsură, materialul lingvistic utilizat în cercetările noastre recente (Bordan 2009; Frîil, Bordan 2010) referitoare la elementul latinesc din lexicul dialectului istroromân. Delimitarea acestui strat etimologic din structura vocabularului istroromân a presupus identificarea și inventarierea elementelor care îl compun, aspecte ce permit compararea cantitativă a acestor elemente cu termenii aparținând altor straturi lexicale. Însă, raportul cantitativ dintre elementele ce compun straturile lexicale integrate în ansamblul vocabularului nu prezintă, în general, o relevanță totală și nu poate evidenția importanța acestora, dacă nu se au în vedere și alte aspecte. Ceea ce conferă importanță cuvintelor este de *vitalitatea formelor lingvistice*, particularitate ce poate fi relevată, la nivel lexical, prin frecvența de utilizare a cuvintelor în actele de comunicare cotidiană, prin aria de răspândire a termenilor, prin semantica lor și prin puterea acestora de a crea forme lingvistice noi în interiorul subsistemului lexical în care se actualizează.

De îndată din punct de vedere „genetic” stratul lexical de bază rămâne în structura vocabularului elementul cu cea mai mare importanță pentru precizarea originii unui idiom, acest strat fundamental își poate pierde vitalitatea, pe traseul evolutiv al limbii, datorită unor condiții de dezvoltare aparte și datorită unor factori extralingvistici care îi pot exercita influența asupra sa. În condițiile în care istroromâna ilustrează această evoluție specială (lipsită fiind de contactul cu celelalte dialecte românești nord- și sud-dunărene) și nevoită fiind să înfrunte presiunea

îi concuren a puternic a unui cod lingvistic superior din punctul de vedere al func iilor pe care le exercit în comunitatea vorbitorilor de istroromân ), este necesar verificarea vitalit ii stratului lexical mo - tenit din latin din punctul de vedere al capacit ii elementelor care îl compun de a dezvolta, cu resurse proprii, forma ii lexicale noi. Instrumentele acestei forme de dezvoltare lingvistic sunt, de fapt, mijloacele interne de îmbog ire a vocabularului (derivarea, compunerea i schimbarea valorii gramaticale) i, într-o m sur limitat , chiar structurile lexicale create dup modelele str ine calchiate.

Delimitarea inventarului de termeni de origine latin din vocabularul istroromânei, pornind de la materialul lingvistic înregistrat în lucr rile cu caracter lexicografic consacrate fondului lexical al dialectului istroromân (glosare, vocabulare, dic ionare, atlase lingvistice, culegeri de texte dialectale, articole i studii), a favorizat i identificarea forma iilor interne la baza c rora se afl cuvinte istroromâne de origine latin .

În cele ce urmeaz ne propunem s realiz m o prezentare analitico-sintetic a forma iilor lexicale istroromâne ce au la baz cuvintele primare mo tenite din latin , cuprinse în inventarul termenilor istroromâni de origine latin , în func ie de mijlocul lingvistic cu ajutorul c ruia s-au format în istroromân sau, în unele cazuri, chiar în epoca românei comune (dac este vorba de forme lingvistice care concord cu cele din dacoromân , aromân i meglenoromân i care se presupune c au ap rut i s-au men inut înc din perioada de unitate a limbii române). Demersul nostru are ca scop verificarea vitalit ii acestui strat lexical în ansamblul vocabularului istroromân prin (in)capacitatea derivativ a bazelor lexicale latine ti identificate.

## 1. Forma ii interne prefixate de la baze lexicale latine ti

**N-**, cu variantele *ân-*, *m-*, *âm-*, *n-*, *m-* (< lat. *in-*): ( ) *mprinde* „a aprinde” ( ) *m-* + ( *a*) *prinde* (< lat. *appr nd re*); ( ) *nmisã*, (*ân*) *misã se*, *misã*<sup>1</sup> „a visa” ( ) *n-/âm-* + *visã* (< lat. *v s re*). Eti-

<sup>1</sup> Forma verbal *misã* reprezint un derivat verbal de la *visã*, chiar dac aparent lipse te prefixul *n-*. Indiciul prezen ei sale în structura formei verbale ni-l ofer evolu ia fonetic *v > m* ca rezultat al influen ei prefixului *n-* asupra formei verbale simple *visa*.

mologic, sub acela i prefix de origine latin ar putea fi notate i alte cuvinte din istroromân (oferite în unele cercet ri ca exemple de derivate cu prefixe), dar în cazul acestora procesul de derivare s-a produs înc din latin , astfel c în dialectul istroromân ele sunt cuvinte mo tenite din derivate latine ti: ( ) **nca â** „a se înc l a” (< lat. *incalci re*), ( **n**) **carcâ** „a înc rca” (< lat. *(in)-carr( )c re*), **n ínje (se)** „a (se) încinge” (< lat. *inc ng re*), **nme tí**, **nve tí** „a se îmbr - ca” (< lat. *nvest re*), ( ) **nme â** „a înv a” (< lat. *inv ti re*), ( ) **nsurâ** „a se însura” (< lat. *\*(in)uxor re*) etc. La cele dou forme verbale cu baz latin se adaug alte dou verbe derivate, dezvoltate din forma ii interne istroromâne, care au la baz cuvinte de origine latin : **ndoc â** „a deochia” *n-* + *doc â* (< ir. *odúc u* + *-â*, din compusul *de* + *oc ú* [< lat. *c lus*]); **nabí** „a în lbi” *n-* + *\*abi* (< *âb* [< lat. *albus*] + *-i*).

**NA-**, prefix aspectual de origine slav ce perfectiveaz verbul i indic ideea de suficien a ac iunii verbale, satura ia (Klepikova 1960, p. 176): **nadurmi (se)** „a termina somnul/a se s tura de dormit” *na-* + *durmí* (< lat. *dorm re*); raportat la forma simpl neprefixat *durmí*, forma cu prefix are sens terminativ, iar prin prefixul însu i (cu sens „saturativ” – Sârbu 1995, p. 475) verbul are caracter „sativ” i exprim satisfacerea subiectului prin ac iunea efectuat (Klepikova 1960, p. 174); **nam ncâ (se)**, **namâncâ (se)** „a mânca pe s turate” *na-* + *m ncâ/mâncâ* (< lat. *mand c re*); verbul prefixat, raportat la verbul simplu cu care face pereche (*mâncâ* – *namâncâ*), exprim modalitatea de realizare a ac iunii verbale (Sârbu 1995, p. 472).

**NE-** (< sl. *ne-*), prefix cu rol de a nega ideea cuprins într-un cuvânt; îl întâlnim în câteva adjective istroromâne dezvoltate din participiile unor verbe mo tenite din latin : **necunoscút** „necunoscut” *ne-* + *cunoscút* (form participial a verbului ir. *cunó te* < lat. *connosc re*, utilizat cu valoare adjectival ); **nemaritâta (nemeritâta)** f. „nem ritat ” *ne-* + *maritâta/maritât* (adjectiv provenit din participiul verbului *maritâ (se)/meritâ (se)* „a se m rita” < lat. *mar - t re*); **nenascút** „nen scut” *ne-* + *nascút* (participiul verbului *nâ te* < lat. *nasc re*).

**PO-** (< sl., cr. *po-*), prefix ce marchează perfectivizarea – no iunea de limit temporal sau spa ial a ac iunii verbale (Klepikova 1963, p. 69–81): **pocadé** „a c dea” *po-* + *cadé* (< lat. *cad re*), form aspectual perfectiv (cu valoare intensiv (Morariu 1932, p. 14, nota 35), prin raportare la forma neprefixat *cadé*); **po iră (po iră)** „a termina de cinat” *po-* + *iră* (< lat. *c n re*) – verbul are sensul unei ac iuni s vâr ite pe deplin i definitiv (sens „terminativ”); **pocuperi** „a acoperi” *po-* + *cuperi* (< lat. (*ac*)-*co(o)per re*); **po fă e** „a face” *po-* + *fă e* (< lat. *fac re*); **po fură** „a fura” *po-* + *fură* (< lat. *f r re*); ambele forme din perechea verbal *fură* – *po fură* au caracter terminativ prin sensul lexical al formei neprefixate, rolul prefixului *po-* fiind doar acela de a da caracter distributiv verbului: ac iunea presupune câteva obiecte (Klepikova 1960, p. 174); **po legă** „a lega” *po-* + *legă* (< lat. *l g re*); **po m ére** „a pleca” *po-* + *m ére* (< lat. *m rg re*); **po muri** „a muri” *po-* + *muri* (< lat. *m r re*) – prefixul indic s vâr irea, terminarea ac iunii, el d verbului sens totalizator-distributiv „trecearea într-o anumit stare este realizat de câteva subiecte în elese ca un întreg” (*ibidem*, p. 177–178); **po scapă** „a sc pa” *po-* + *scapă* (< lat. *\*excapp re*); **po sculă (se)** (refl.) „a (se) scula” *po-* + *sculă (se)* (< lat. *exc b( )l re*); **po spelă** „a sp la” *po-* + *spelă* (< lat. *\*experlav re = expellav re*); **po scută** „a asculta” *po-* + (*a*)*scută* (< lat. *asc lt re*); **po semiră** „a sem na” *po-* + *semiră* (< lat. *s m n re*); **po sorbí** „a sorbi; a înghi i” *po-* + *sorbí* (< lat. *\*s rb re*); **po spúre** „a spune” *po-* + *spúre* (< lat. *expon re*); **po -teptă** „a a tepta pu in” *po-* + (*a*) *teptă* (< lat. *\*astect re*); **po súje** „a suge” *po-* + *súje* (< lat. *sug re*); **po sve á** „a tunde prim vara oile în jurul ugerului, pe burt i sub coad ” *po-* + *sve á* (< lat. *s b li re*) – forma nu mai este sim it ca derivat ; **po ta á** „a t ia” *po-* + *ta á* (< lat. *tal re*) – prefixul indic limita realiz rii ac iunii i confer verbului caracter totalizator-distributiv: „ac iunea cuprinde câteva obiecte i este efectuat de mai multe subiecte” (*ibidem*, p. 179); **po tór e, potór e** „a termina de tors” *po-* + *tór e* (< lat. *\*t rqu re*) – verbul exprim sensul s vâr irii depline, dar are i o nuan distributiv : „ac iunea e perceptut ca i când ar consta dintr-o serie de acte” (*ibidem*, p. 180); **po u ide** „a ucide, a omóri” *po-* + *u ide* (< lat. *occ d re*).

**PRE-** (< cr. *pre-*): **prenamâncă** (*se*) „a mânca prea mult” *pre-* + forma verbal perfectiv *namâ câ* (*se*) (< *na-* + *m ncă/muncă*), f r a schimba îns valoarea aspectual perfectiv a verbului; **pre edé** „a se muta” *pre-* + *edé* (< lat. *s d re*), analog cu forma slav (de sud) *preseliti*.

**PRI-** (< cr. *pri-*), prefix aspectual perfectiv cu nuan a de sens „de tot”: **prirugă** „a ruga” *pri-* + *rugă* (< lat. *r g re*), verbul prefixat având sens intensiv i caracter terminativ; **prinoví** „a schimba, a înnoi” *pri-* + *nov* „nou” (< lat. *n vus*) + *-i*; **pritré e** „a trece” *pri-* + *tre e* (< lat. *traic re*), verb cu sens persuasiv, prefixul indicând hotarul, limita ac iunii (*ibidem*, p. 180); **privínde** „a vinde” *pri-* + *vínde* (< lat. *vend re*).

**PRO-** (< v. sl. *ro-* „str batere, p trundere” – FC, p. 200), prefix aspectual perfectiv de origine slav : **pro urí** „a ciurui, a trece prin ciur” *pro-* + *urí* (< ir. *ur* [< lat. *c brum*] + *-í*).

**R(E)-** (< lat. *re-*), prefix iterativ: **raca á** „a prinde, a apuca” *r(e)-* + *aca á* (< lat. *\*accapti re*).

**RES-/REZ-** i **RAS-/RAZ-** (< v. sl. *a -/pa -* „separa ia, sl birea ac iunii” – *ibidem*, p. 212), echivalentul lui *des-/dez-* (< lat. *d s-*) pe care l-a înlocuit de timpuriu: **resmaritá** „a divor a” *res-* + *maritá* (*se*) (< lat. *mar t re*); **resme á** „a dezv a” *res-* + (*n*)*me á* (< lat. *inv ti re*).

**ZA-/ZE-** (< sl., cr. *za-*), prefix aspectual perfectiv intrat în istroromân prin croat : **zacântá** „a cânta” *za-* + *cântá* (< lat. *cant re*); **zac emá** „a chema, a striga (pe cineva) în repetate rânduri, a face semn s vin ” *za-* + *c emá* (< lat. *clam re*); **zac íde, zec íde** „a închide” *za-/ze-* + (*n*)*c ide* (< lat. (*in*)*cl d re*), structur verbal favorizat de echivalentul verbal cr. *zaklju ati* (EWR, 816; Dahmen, Kramer 1988, p. 241); **zadurmí, zedurmí** „a adormi” *za-/ze-* + *durmí* (< lat. *dorm re*); **zajucá** „a dansa” *za-* + *jucá* (< lat. *\*i c re*); **zajurá se refl.** „a se jura, a depune jur mânt, a ruga implorând” *za-* + *jurá* (< lat. *i r re*); **zalatrá** „a l tra, a începe s latre, a scoate un l trat” *za-* + *latrá* (< lat. *l tr re*); **zalegá** „a lega, a pune c tu e (cuiva), a lega în fiare un condamnat” *za-* + *legá* (< lat. *l g re*); **zamurí** „a se sufoca, a se asfixia” *za-* + *murí* (< lat.

*m r re*); **zau íde** „a ucide, a omorî, a t ía (un animal)” *za- + u íde* (< lat. *occ d re*); **zepl nje** „a íncepe s plâng ” *za- + pl nje/pl je* (< lat. *plang re*); **zma iră** „a m cina” *za- + ma iră* (< lat. *\*mach n re*).

## 2. Forma ii interne suffixate de la baze lexicale latine ti

### a) sufixe substantive:

**-Â** (cf. cr. *-a* i sl. *-a* (Pascu 1916, p. 198)), sufix pentru numirea agentului: **cântă** m. i pl. „cânt re ” *cântă* (< lat. *cant re*) + *-a* ; cf. scr. *peva* „idem”.

**-AR/-ÂR** (< lat. *-arius*, dar i sl. *-ar* ), sufix pentru a numi coninutul sau locul unde se afl ceva, pentru desemnarea unei ocupa ii referitoare la obiectul denumit de baz ; uneori, sufix peiorativ (Kova ec 1971, p. 164): **furni ár** „furnicar, mu uroi” *furníg~*, *furníga* (< lat. *form ca*) cu sufixul *-ár*; **ârbár** „vânz tor de plante medicinale” este un caz izolat în care se realizeaz o „echivalare” în dialect a derivatului împrumutat din croat (*un trâvar, do@ trâvar*) cu un sinonim ce are la baz cuvântul mo tenit din latin *ârb* , *ârba* (< lat. *h rba, -am*), dar p strând sufixul ce exprim ocupa ia *-ar*; **peduc ár** „p duchios” *pedúc u* (< lat. *p d c[ ]lus, -um*) + *-ár*.

**-E** (< *-e* , dup modelul cr. *-ac* < sl. com. *\*-c* – Fr il 2004, p. 241): **capr** „ap” *câpr* , *câpra* + *-e* (< *-e* ).

**-CA/-K** (< sl. *-ka* – Pascu 1916, p. 231), sufix mo ional: **pu k** „puic ” *pu* (< lat. *p lleus, -um*) + *-ca/-k* .

**-I** , **-I** , **-IĂ** (< sl. *-i* ), sufix cu ajutorul c ruia se deriv dimiutive de la substantive masculine i neutre: **areli** „inelu ” *aré* (< lat. *n llus, -um*) + *-i* ; **asiri** , **asiri** „m g ru ” *ásir* (< lat. *s nus*) + *-i* /*-i* ; **boví** , **boví** „juncan, t ura ” *bó(vu)* (< lat. *b vus, -um*) + *-i* /*-i* ; **calí** , **căli** „mânz” *că*(*l*) (< lat. *caballus*) + *-i* ; **capit**” „c p or” *câp* (< lat. *caput*) + *-it*” ; **capri** , **capri** „ied” *câpr* , *câpra* (< lat. *capra, -am*) + *-i* /*-i* ; **c reli** /*c relí* „c elu ” *c rele* art. (< lat. *canis, -em*) + *-i* /*-i* ; **corbi** „corb mic” *corb* (< lat. *c rbus, -um*) + *-i* ; **corni** „corn mic” *corn*<sup>l</sup> (< lat. *c rnu*) +

-i ; **cu iti u** (art.) „cu ita ” *cu út* (< lat. \**cot tus*, -um) + -i ; **domni** „domni or”, „Domnul Iisus” *domn* (< lat. *dominus*) + -i , ca i în cr. *Boži* „Cr ciun”; **fe ori** , **fe ori** , **fe ori** „b ie el; copil; sugar” *fe ór* (< lat. \**f tiolus*, -um) + -i ; **foki** „focu or” *foc* (< lat. *f cus*, -um) + -i ; **®edi** „ied” *®ed* (< lat. *haedus*, -um) + -i ; **junki** „juncan” *junc* (< lat. *i v ncus*, -um) + -i ; **epuri** , **epuri** „iepura ” *épur* (< lat. *l pus*, - rem) + -i /-i ; **meri** „m rul lui Adam” *mer* (< lat. *m lum*) + -i ; **peri** „peri or, „puf” *per* (< lat. *p lus*, -um) + -i ; **pi ori** „picioru ” *pi ór* (< lat. *petiolus*) + -i ; **porki** , **por i** „purcel” *porc* (< lat. *porcus*) + -i ; **pu í** , **pu í** „pui de pas re” *pu* (< lat. \**p lleus*, -um) + -i /-i ; **pumni** , diminutiv de la „pumn” *púm n* (< lat. *p gnus*) + -i ; **scandi** , **scandi** „scaun mic, sc unel”, „m su ” *scând* (< lat. *scannum*) + -i /-i ; **vinti** , **vinti** „briz , adiere de vânt” *vint* (< lat. *v ntus*, -um) + -i /-i ; **vi eli** „vi elu ” *vi e(l)* (< lat. *v t llus*, -um) + -i .

-**I A**, sufix cu valoare diminutival , probabil construit analogic dup sufixul -i de la substantivele masculine: **lingurí a** „lingur ” *língur* , *língura* (< lat. *l ng la*, -am) + -í a.

-**Í-E** (< sl. -*ija*), sufix pentru denumiri abstracte: **cuscrí®e** „cuscrie” *cúscru* (< lat. *cons cer*, *cons c(e)rum*) + -í®-e.

-**INA/-IN** ; -**IN** (< cr. -*ina*; cf. it. -*ina*, -*ino*, sl. -*in* , -*ina*), sufix cu valoare afectiv i augmentativ ): ( ) **rpín** „piatr (mare)” ( ) *rp / ( ) rpa* (< lat. *r pa*) + -in ; **calina** „cal” *câ(l)* (< lat. *caballus*) + -ina; **carnin** „cantitate mare de carne”, „un om gras” *câr-ne* (< lat. *car* , *carnem*) + -in ; **fe orin** „b iat” *fe ór* (< lat. \**f tiolus*, -um) + -in (cf. it. *fantino*); **fe orin** , **fe orin** , **fe orina** „fl c u, b iat” *fe ór* (< lat. \**f tiolus*, -um) + -in /-ina; **fe orin** , **fe orina** „feti ” *fe ór* (< lat. \**f tiola*, -am) + -in /-ina; **féin** , **féina** „fat ” *fét* , *féta* (< lat. *f ta*, -am) + -in /-ina, (cf. it. *fantina*); **ólin** , augm. de la „oal ” *óla*, *ól* (< lat. *lla*, -am) + -in /-ina; **porkina** , augm. de la „porc” *porc* (< lat. *porcus*) + -ina.

-**I A/-I** /-**I** (< sl., cr. -*ica*), cu rol multiplu: sufix mo ional – serve te pentru derivarea unor substantive feminine de la cele masculine; sufix diminutival; sufix utilizat pentru exprimarea afectivit ii: **ásiri** , **ásiri a** „m g ri ” *ásir* (< lat. *s nus*) + -i /-i a sau ar

putea fi i rezultatul unei contamin ri între ir. *ásira* i cr. *magarica*; (**)rpi a**, diminutiv de la „piatr ” (**)rp / ( )rpa** (< lat. *r pa*) + **-i /-i a**; **baserekí** „bisericu ” **basérik** (< lat. *b s l ca*) + **-i** ; **cadéri** , **cadéři a**, diminutiv de la **cadér** **cadér** (< lat. *cald ria*, **-am**) + **-i /-i a**; **câ i** , **câli a** „potec ”, „c rare (a p rului)” **câle** (< lat. *callis*, **-em**) + **-i /-i a**; **câpri** „iad ” **câpr** , **câpra** (< lat. *capra*, **-am**) + **-i** ; **c mesí** , **c me í** , **c me í a** „bluzi ”, jachet pentru copii” **c mé** (< lat. *cam sia*, **-am**) + **-í /-í a**; **códí a**, **codí-a** „codi ”, coad mic ” **cod** (< lat. *c da*, **-am**) + **-i a/-í a**; **cop-tóri** „brut reas ”, „cuptor mic” **cuptór/coptór** (< lat. *\*coctorium*) cu sufixul mo ional i diminutival **-i** ; **corbí** de la „corb” **corb** (< lat. *c rbus*, **-um**) + **-í** ; **costí a** „costi ” **cóst** , **cósta** (< lat. *c sta*, **-am**) + **-i a**; **cupí** „can ”, cup (de lemn)” **cúp** (< lat. *c (p)pa*, **-am**) + **-í** ; **fe orí** „feti ”, fat ” **fe ór** (< lat. *\*f tiola*, **-am**) + **-í** ; **féi** , **féi a** „feti ” **fét /féta** (< lat. *f ta*, **-am**) + **-i /-i a**; **fó i** , **fó i a** „frunzuli ” **fó** , **fó e**, **fó a** (< lat. *f lia*, **-am**) + **-i /-i a**; **frâji a** „c p un ”, frag ” **frâje** (< lat. *fr ga*, **-am**) + **-i a**; **gurí** „guri ” **gur** (< lat. *g la*) + **-í** ; **âédi** , **âédi** , **âádi a** „iad ”, pui de capr ” **âada** (< lat. *\*haeda*) + **-i /-i a**; **epurí** , **epurí a** „iepuoaic ” **épur** (< lat. *l pus*, **- rem**) + **-í /-í a**; **lénni** , **lénni a** „cop cel” , „surcea , a chie” **lénm** , **lénna** (< lat. *l gnum*, **-um**) + **-i /-i a**; **límbi** „omu or” **límb** , **límba** (< lat. *l ngua*, **-am**) + **-i** ; **lingurí a**, **lingurí** „linguri ”, „omu or” , „lingurea” „cavitatea de mai jos de stern , lingurea” **língur** , **língura** (< lat. *l ng la*, **-am**) + **-i a/-í** ; **lúpi** , **lúpi a** „lupoaic ” **lup** (< lat. *l pus*, **-um**) + **-i /-i a**; **merindí** , diminutiv de la „prânz , dejun” **merind** (< lat. *mer nda*, **-am**) + **-i** ; **m li** , **m li a** „mielu ” **m â** , **m â** (< lat. *agn lla*, **-am**) + **-i a/-i** ; **móri** „râ ni ”, moar mic ” **mór** (< lat. *m la*, **-am**) + **-i /-i a**; **notirí** , form diminutival de la **nótira** **nótina** (< lat. *ann tna*) + **-í** ; **oc í e** pl. „ochi ori” (**u**)**oc u** (< lat. *clus*, **-um**) + **-í** ; **óli a** „oal mic ”, oli ” **óla** , **ól** (< lat. *lla*, **-am**) + **-i a/-i** ; **oli í a** „can ”, ulcic ” **óla** , **ól** (< lat. *lla*, **-am**) + sufixul diminutival compus **-i i** sau **\*olica** (**ola** + **-ica**) + **-i a**; **oi a** „oi ” **óe** (< lat. *vis*, **-em**) + **-í a**; **pló@i** „ploicic ” **pló@e** (< lat. *\*plovía*) + **-i** ; **porkí** „purcea , purcelu ” **porc** (< lat. *p rcus*) + **-í** ; **pu í** ,

**pu í a** „pui de pas re” *pu* (< lat. \**p lleus*, -um) + -í /-í a; **pú i a**, diminut. „pu ” *pú*, *pú a* (< lat. \**p tium*) + -i a; **ursí a** „ursoaic ” *urs* (< lat. *rsus*, -um) + -í a; **ú i a** „u i , porti ” derivat de la ir. *ú*, *ú e*, *ú a* (< lat. *st a*) + -i a; **vergí a**, diminutiv de la *vĕrg* *vĕrg* (< lat. *v rga*, -am) + -í a; **vi lí a** „vi elu ” *vi e(l)* (< lat. *v t llus*, -um) + -í a.

- **AC** (< cr. -*njak*), sufix pentru denumirea instrumentului: **erú - ac**, **erú ac** m. „lad de cenu ” *erú e/erú e* (< lat. *c nus a*) + -ac, termen construit dup sinonimul croat *pepeljnjak* (din *pepelj* „cenu ”).

- **O A/O**, - **O E** (< lat. -*onea*), sufix mo ional: **lupó**, **lupó-e** „lupoaic ” *lup* (< lat. *l pus*, -um) + -o /-o e; **ursó a**, **ursó e** „ursoaic ” *urs* (< lat. *rsus*, -um) + -ó a/-ó e; **vulpó a** „vulpe” *vúlpe* (< lat. *v lp s*, -em) + -o a/-o .

- **U OR** (< -u + -o), sufix diminutival: **o ór**, **ou ór**, **o œór** „ou”; „testicul” *ov/oæ* (< lat. *vum*) + -u or.

- **U** (< lat. -*uceus* cf. it. -*uzzo*, -*uccio*), sufix diminutival: **barbú** „b rbie”, „barb ” *bârb*, *bârba* (< lat. *barba*) + -u (u), care trimite spre derivatele italiene în -*ozz*, -*uzz*; **calú** „omid ” *câ(l)* (< lat. *caballus*) + -u ; **capú** „c p or” *câp* (< lat. *caput*) + -u .

## b) sufixe adjectivale:

- **AV** (< cr. -*av*): **c rnav** „de carne” *cârne* (< lat. *car*, *carnem*) + -av.

- **ÁT** (< lat. -*atus*): **spirġăt** „spinos” *spir* (< lat. *sp nus*) + -ăt.

- **I**, - **I** (< sl. -*i*), sufix diminutival: **miki**, **miki (u)** „micu ” *mic* (< lat. \**m c(c)us*) + -i /-i ; **miki i** „micu ” *miki* (vezi *supra*) + -i .

- **ÛIV** (< cr. -*lji*): **vint ív** „vântos” *vint* (< lat. *v ntus*, -um) + -iv.

## c) sufixe verbale:

- **Ă**, sufix verbal infinitival pentru conjugarea I: **cuvintă** „a vorbi” *cuvint* (< lat. *conv ntus*) + -ă; **duc â**, **doc â** „a deochia” de la compusul (*o*)*dúc u* (vezi *infra*) + -ă; **le í(â) se** „a se sp la pe cap” *le í(â)e* (< lat. *l x va*, -am) + -ă; **spartă** „a sparge” adjectivul participial *spărt* (< lat. *sparg re*) + -ă; **suptă** „a al pta” *supt*, par-

tipiciul verbului *súje* (< lat. *sug re*) + *-â*; *ovâ* „a oua” *ov* (< lat. *vum*) + *-â*.

-  $\neg$ , sufix verbal caracteristic împrumuturilor verbale din istroromân (cf.  $-\text{é}^{\text{R}}$  < it. *-are*): **dr cu é<sup>R</sup>** „a înjura, a dr cui”, derivat de la ir. *drâc, drac* (< lat. *drac*) + infixul *-ul-* +  $-\text{é}^{\text{R}}$ .

**-Î**, sufix verbal infinitival pentru conjugarea a IV-a: **urí** „a ciurui, a trece prin ciur” *ur* (< lat. *c brum, -um*) + *-î*; **l rjí** „a l rgi”, „a îndep rta” *lârg* (< lat. *largus*) + *-i*.

**-Ú** $\neg$ , sufix verbal aspectual: **crepivú<sup>R</sup>** „a cr pa” *crepâ* (< lat. *cr p re*); **®e ivú<sup>R</sup>** „a ie i” *®e í* (< lat. *ex re*); **murivú<sup>R</sup>**, **muravú<sup>R</sup>** „a muri” *murí* (< lat. *m r re*); **verivú<sup>R</sup>** „a veni” *verí* (< lat. *ven re*).  $-\text{U}\neg$  reprezintă un sufix verbal analogic la derivatele care nu marchează aspectul verbal: **nun ú<sup>R</sup>**, **nuntú<sup>R</sup>** „a nunti, a face nunt ” *nun* s.f. pl. tant. „nunt ” (< lat. *n ptiae*) +  $-\text{ú}^{\text{R}}$ .

**-V**  $\neg$  (< cr. *-vatj*), sufix prin care se marchează aspectul verbal iterativ (acest mod de construc ie a formei verbale iterative fiind condi ionat de forma imperfectiv a infinitivului care trebuie s se termine în *-â*,  $-\text{é}^{\text{R}}$  sau *-e* – Kova ec 1971, p. 13): **(a)scundavé<sup>R</sup>** (*se*) „a (se) ascunde” *(a)scúnde (se)* (< lat. *abscond re*); **(a)teptavé<sup>R</sup>** i **steptavé<sup>R</sup>** „a a tepta” *(a)teptâ/steptâ* (< lat. *\*astect re*); **( )mnnavé<sup>R</sup>**/**(â)mnnavé<sup>R</sup>** „a merge, a umbla” (ac iune nedeterminat ca scop)

*( )mnâ/(â)mnâ* (< lat. *amb l re*); **( )nmestivé<sup>R</sup>** „a îmbr ca” *( )nmestí* (< lat. *nvest re*); **( )nme avé<sup>R</sup>** (*se*), **(â)nme avé<sup>R</sup>** (*se*), **(â)nve avé<sup>R</sup>** „a înv a (zi de zi)”, refl. „a se înv a, a se deprinde cu” (ac iune prelungit , nedeterminat ca durat ) *( )nme â/(â)nme â (se)* i *( )nve â/(â)nve â* (< lat. *inv ti re*); **( )nsuravé<sup>R</sup>** (*se*), **(â)nsuravé<sup>R</sup>** (*se*) „a (se) însura” *( )nsurâ/(â)nsurâ* (< lat. *\*(in)uxor re*); **( )ntrebavé<sup>R</sup>** „a întreba (mereu)” *( )ntrebâ* (< lat. *interrog re*); **batavé<sup>R</sup>** „a bate” *bâte* (< lat. *batt re*); **cadavé<sup>R</sup>** „a c dea” *cadé* (< lat. *cad re*); **ca avé<sup>R</sup>** „a primi” *(a)ca â* (< lat. *\*accapti re*); **c ntavé<sup>R</sup>**, **cantavé<sup>R</sup>** „a cânta (mereu)” *c ntâ* (< lat. *cant re*); **cavtavé<sup>R</sup>** „a privi” *cavtâ* (< lat. *\*caut re*); **iravé<sup>R</sup>** „a cina” *irâ* (< lat. *c n re*); **c emavé<sup>R</sup>** *se* „a se chema” (ac iune durativ ) *c emâ* (< lat. *clam re*); **cocavé<sup>R</sup>** „a coace” *có e* (< lat. *c c re*); **cumparavé<sup>R</sup>** „a cump ra” *cumparâ* (< lat.

*comp r re*); **cuvintav**® „a vorbi” *cuvintă* (derivat de la ir. *cuvint*); **dav**® „a da, a obi nui s dea” *dă* (< lat. *d re*); **durmiv**® „a dormi (mereu, de obicei)” *durmí* (< lat. *dorm re*); **furav**® „a fura” *fură* (< lat. *f r re*); **jucav**® iterativ „a dansa, a juca” *jucă* (< lat. \**i c re*); **lasav**® „a l sa” *lasă* (< lat. *lax re*); **latrav**® „a l tra” *latră* (< lat. *l tr re*); **lav**® „a lua” *lă* (< lat. *l v re*); **legav**® „a lega” *legă* (< lat. *l g re*); **lucrav**® „a lucra, a face” (ac iune nedeterminat ca durat ) *lucră* (< lat. *l cr re*); **merindav**® „a prânzi” *merindă* (< lat. *m r nd re*); **moriv**® „a trage s moar ” *murí* (< lat. *m r re*); **muncav**® „a mânca” (ac iune durativ ) *muncă* (< lat. *mand c re*); **ovav**® „a oua” *ovă* (derivat – vezi *supra*); **pascav**® „a pa te” *pă te* (< lat. *pasc re*); **pl ngav**® „a plânge” *pl nje* (< lat. *plang re*); **p erdav**® „a pierde (mereu)” (obi nuin a ac iunii) *p erde* (< lat. *p rd re*); **pota av**® „a t ia” *pota ă* – perfectivul lui *ta ă* (< lat. *tal re*); **purav**® „a pune” (ac iune ce const dintr-o serie de mi c ri) *púre* (< lat. *p n re*); **scadav**® „a (se) sc lda” *scadă* (*se*) (< lat. *excald re*); **sculav**® (*se*) „a (se) scula” *sculă* (< lat. *exc b( )l re*); **semirav**® „a sem na” *semiră* (< lat. *s m n re*); **spar av**® „a sparge, a strica” *spârje* (< lat. *sparg re*); **spelav**® „a sp la” *spelă* (< lat. \**experlav re*); **spurav**®, **spurav**®, **spu av**® „a spune”, „a boscorodi” (ac iune complex ce const în mai multe acte separate) *spúre* (< lat. *expon re*); **edav**®, **sedav**® „a edea” *edę, sedę* (< lat. *s d re*); **ta av**® „a t ia, a secera” *ta ă* (< lat. *tal re*); **tragav**® „a trage” *trăje/trăze* (< lat. *trag re*); **trecev**® „a trece” (ac iune durativ i repetat ) *trę e, trę e* (< lat. *traic re*); **tremetav**® „a trimite” *tremęte* (< lat. *tr mitt re*); **uscav**® „a usca” *uscă* (< lat. *exs c re*); **vindav**® „a vinde” (ac iune durativ , nedeterminat ) *vінде* (< lat. *vend re*); **virav**®, **vi av**® „a veni (mereu)” *verí* (< lat. *ven re*); **zadurmiv**® „a adormi” *zadurmí* (perfectiv); **zec idav**® „a închide încontinuu” *zec íde* (perfectiv).

**3. Forma ii interne cu baz latin rezultate prin derivare regresiv** (ap rute probabil înc din perioada de unitate a celor patru dialecte istorice ale românei):

**a) derivate postsubstantivale:**

*alúr* s.m. „alun” *alur* s.f. (< lat. \**ab ll na*, -am); *nuc* s.m. „nuc”, în (J) i „nuc ” *nuk* , *núc* , *núca* s.f. (< lat. \**nuce* < *n x*, *n cem*).

**b) derivate postverbale:**

*lég r*, *léger* s.m., s.n. „leag n” *legerå* vb. (< lat. \**l g n re* < *l g re*).

**4. Forma ii interne cu baz latin rezultate prin compunere** (exclusiv din reflexele istroromâne ale unor etimoane latine ti – cu sau f r influen a unui model str în – sau prin combinarea unui element lexical mo tenit cu un cuvânt împrumutat, ce are ca rezultat o serie de construc ii hibride, ca efect al presiunii exercitate de unele structuri str ine – calchiate total sau par ial):

**a) substantive compuse:**

*dupapúm n*, *dupapúmen* „încheietura mâinii” prep. *dupa* (< lat. *de-post*) + subst. *púm n* (< lat. *p gnus*, -um); *odúc u* „deochi” (probabil prin metatez i asimilare) prep. *de* (< lat. *d*) + subst. (*u*)*oc u* (< lat. *clus*, -um); *po de nópte* „miezul nop ii” compus din adv. *pode* (*po* „jum tate” < cr. *pô* „jum tate” + *de* prep. < lat. *de*) i subst. *nópte* (< lat. *nox*, *noctem*) – calc par ial dup croat ; *po de zi* „amiaz ” compus din adv. *pode* (*po* „jum tate” < cr. *pô* „jum tate” + *de* prep. < lat. *de*) i subst. *zi* (< lat. *d es*, -em); *subæárba*, *subæârba* „b rbie” – un semicalc dup cr. (*pod*)*brada(k)*, gen. *podbratka* „b rbie” (< *pod* „sub” + *brada* „b rbie”), fie o inova ie independent ; *sujerúnc u* „rotul ”; termenul istroromân este un calc dup it. istriot *oto-l-ino o* (la Fiume), *oto l eno o* (la Postole) = „sotto il ginocchio” (Fr il 2002, p. 288) prep. *su* (< lat. *sub*) i *jerúnc u* (< lat. *gen cf Jlum*); *supi ór* „talpa piciorului” (structur perifrastic ) prep. *su* (< lat. *sub*) i subst. *pi ór* (< lat. *petiolus*); *su(p)óc u* „cear-

c n” – structur perifrastic prep. *su* (< lat. *sub*) sau *sup* (< lat. *sub*) i subst. (*y*)*oc u* (< lat. *clus*, -um); **trú e** (**trú a**, **truú e**, **tru-ú a**, **ntruú e**, **ntrué e**) „curte” prep. (*n*)*tru/(ân)tru* „înaintea (cu sens spațial i temporal), în fa a” sau *ntru* „în fa a, dinaintea” (< lat. *nter*) + subst. *ú*, *ú e*, *ú a* (< lat. *sta*), desp r it mai apoi – în unele variante fonetice – *ntru a* > *tru a*.

## b) adjective compuse:

(*a*) **âv**, **a áva**, (*a*)**sâv** „asemenea, a a” adv. (*a*) *â*, (*a*)*sâ* (< lat. *eccum sc + -a*) i particula *-va* (< lat. *volet*).

## c) pronume compuse:

**a e**, **â e** „ceea ce” pron. *â*, *a* (< lat. *ecce-illa*) + pron. *e* (< lat. *qu d*); **éla ístu**, **éla ístu** „acela i” pron. *éla*, *â*, *é*, *âle/ le* (< lat. *ecce-illu*, *ecce-illa*, *ecce-illi*, *ecce-illae*) i pron. ir. *istu* (< lat. \**stus*, -a, -um); **ésta-ístu**, **sta ísta** „acesta”, compus construit analogic cu pron. *ela istu* „acela i” (vezi *supra*) pron. *ésta*, *âsta* (< lat. *ecce-istu*, *ecce-ista*) + pron. *istu* (< lat. \**stus*, -a, -um); **ecodér**, **ecodér**, **ecod r** pron. „orice” pron. *e/ e* (< lat. *qu d*) + *codér/cod r* (< cr. *goder*); cf. scr. *takodjer*; **egód** pron. „tot, orice” pron. *e* (< lat. *qu d*) + particula cr. *god* „fie-”, „ori-”; forma din istroromân este un calc dup cr. *štogod*; **eva**, **evâ**, **evá**, **evâ** pron., adj. „ceva” pron. *e/ e* (< lat. *qu d*) + particula *-va* (< lat. *volet*); **irevâ**, **irevâ**, **irevâ** pron. „cineva” pron. *íre/ íre* (< lat. \**quene*) + particula *-va* (< lat. *volet*); termen format pe teren românesc, probabil în româna comun (vezi dr. *cineva*, ar. *inevâ*); **irehód** pron. „cineva”, form hibrid pron. *íre* (< lat. \**quene*) + particula cr. *hod* (*god*) „fie-”, „ori-”; **totúr** adj. pron. (datorit formelor flexionare) „acela i” i adv. *tot* (< lat. *t tus*) i ir. *ur(o)* (< lat. *unus*); **íre-cod r-mi- e** pron. „cineva”, compus hibrid pron. *íre* (< lat. \**quene*) + *-cod r-* [< cr. *god(er)*] + *mi + e*; **nu-cârle** (**nuscârle**, **nú carle**, **núscarle**) pron., adj. „cineva” *nu + tivu + cârle*; **nú cumile**, **nu cúmile** adj. „ori icare” *nú cum + forman ii prin care se marcheaz opozi iile de gen i num r -(i)le, -a,*

-o, -(i), -e; **nú te** (*nusté, núste*) pron. „ceva” *nu + tivu + ce*;  
**nu tíre, nu íre** pron. „cineva” *nu + tivu + ( )ire/( )ire*.

#### d) numerale compuse:

**in zé** „cincizeci” *ín* (< lat. *c nque*) **i ze** (pl. de la *zé e*, *zé e* < lat. *d cem*); **do@sprezé e** „doisprezece” *doi* (< lat. *d i = duo*) + *spre* (< lat. *s per*) + *zé e* (< lat. *d cem*) – calc dup slava veche; **do@zé e, do@zé e** „dou zeci” *doi* (< lat. *d i = duo*) + *zé e*, *zé e* (< lat. *d cem*); **patruze** „patruzezi” *pâtru* (< lat. *quattuor*) + *ze* (pl. de la *zé e*, *zé e* < lat. *d cem*); **petze** „cincizeci” *pet* (< cr. *pet* „cinci”) + *ze* (pl. de la *zé e*, *zé e* < lat. *d cem*) – compus hibrid cu un element împrumutat din croat i unul de origine latin ; **âsezé** (*âsezé e*, în S) „ aizeci” *âse* (< lat. *sex*) + *ze* pl. sau *zé e* sg. (< lat. *d cem*); **tuspâtru** „tuspátru” *tus* (variant redus din *to i* < lat. *t tus*) + *pâtru* (< lat. *quattuor*); **tustré@** „tustrei” *tus* (variant redus din *to i* < lat. *t tus*) + *tré@* (< lat. *tr s*); **tus âse** „tus ase” *tus* (variant redus din *to i* < lat. *t tus*) + *âse* (< lat. *sex*).

#### e) adverbe compuse i locu iuni adverbiale:

**acâsa/câs** „acas ” prep. *a* (< lat. *ad*) + subst. *câsa* (< lat. *casam*); **(a)fúnd** adj., adv. „adânc” *a-* caracteristic forma iilor adverbiale + subst. *fund* (< lat. *f ndus, -um*); **aséra, asér** „asear ” prep. *a* (< lat. *ad*) + subst. *sér*, *séra* (< lat. *s ra, -am*); **âsera, âs ra** „desear , ast -sear ” prep. *a* (< lat. *ad*) + *sér*, *séra* (< lat. *s ra, -am*); **(a)stâr , (a)stâra** „desear , ast -sear ” – form compus (prescurtat ) pentru *ast -sear* adj. pron. *(a)st* (< lat. *istam*) + subst. *sér*, *séra* (< lat. *s ra, -am*); **âstesér , âsteséra, âsteséra** „desear , ast -sear ” *âste, âst*, *âsta* (< lat. *ista*) + *sér*, *séra* (< lat. *s ra, -am*); **âter** „alalt ieri” *ât* adj. pron. f. „alt ” (< lat. *alter* (\**altru*), *-tra, -trum*) + adverbul ir. *@ér(i)* (< lat. *h r*); **âterséra** „alalt sear ” *âter* [< *ât* adj. pron. f. (vezi *supra*) + *@ér(i)* (< lat. *h r*)] + *séra* (< lat. *s ra, -am*); **ât zi, âta zi** „a doua zi, ziua urm toare” f. *ât*, *âta* al adj. pron. ir. *ât* „altul” (< lat. *alter* (\**altru*), *-tra, -trum*)

i subst. *zi* (< lat. *d es, -em*); ( ) *mprevãle* „(în) jos, pe p mânt”  
 prep. *n( m)* (< lat. *n*) + prep. *pre* (< lat. *per*) + subst. ir. *vãle*  
 (< lat. *vallis, -em*); *n jos* „în jos” prep. *n* (< lat. *n*) + adv. *jos*  
 (< lat. *deorsum*); *nrén e*, ( ) *nrén e*, *rén e*, *aré tñ*, *rén e*  
 „înainte” prep. *n* (< lat. *in*) + adv. *rén e* (< lat. *in abante*);  
 (*â*) *ncoló*, *âncolég* „încolo” prep. *ân* (< lat. *n*) i adv. *coló*, *cólég*  
 (< lat. *eccum-ll c*); *n sus* „în sus” prep. *n* (< lat. *n*) + adv. *sus*  
 (< lat. *s s m*); *ca i* (*cã i*, *ca si*, *ca i i*, *cã i i*, *ca si si*) adv.  
 comp. (cu val. de prep.) „ca ( i)”, conj. „(pre)cum” adv. *ca* (< lat.  
*quam*) + conj. *i* (< lat. *lat. s c*); *cândgód* „oricând, totdeauna”  
 adv. *c n(d)* (< lat. *quand*) + particula cr. *god* „fie-”, „ori-” –  
 compus hibrid; *cândvã* „cândva” compus din adv. *cân(d)* (< lat.  
*quand*) + particula *-va* (< lat. *volet*); *a ât zi*, *a âta zi* „poimãine”  
 (*a*) *â* (< lat. *ecce-illa*) + *ât*, *âta* f. (< lat. *alter* (\**altru*), *-tra*, *-trum*  
 i *zi* (< lat. *d es, -em*); *a mãn e sêr*, *a mã e sêra*  
 „alalt sear” (*a*) *a* (< lat. *ecce-illa*) + *mãn e* (< lat. *magis abante*)  
 + *sêr*, *sêra* (< lat. *s ra, -am*); *ãmãntezi*, *ãmãntñ zi*, *amã e zi*  
 „alalt ieri” (*a*) *â* (< lat. *ecce-illa*) + adv. *amãn ’e* (< lat. *magis abante*)  
 + *zi* (< lat. *d es, -em*); *ât -m re* „r spoimãine” (*a*) *â*  
 (< lat. *ecce-illa*) + *ât* (< *altra*) + *m re* (< lat. *m n*); *âteri* „r salalt  
 ieri” (*a*) *â* (< lat. *ecce-illa*) + *ât*, *âta* (< lat. *alter* (\**altru*), *-tra*,  
*-trum*) + adv. *âér(i)* (< lat. *h r*); *c tcodér* „oricât” adv. *cât*  
 (< lat. *quantus*) + *coder/cod r* (< cr. *goder*); cf. scr. *takodjer*; *cât ód*  
 „oricât” adv. *cât* (< lat. *quantus*) + particula cr. *god* „fie-”, „ori-”;  
*c tva*, *câtvã* „câtva” adv. *c t*, *cât* (< lat. *quantus*) + particula *-va*  
 (< lat. *volet*); *cotrogód* „oriunde” adv. *cotró* „încotro” (< lat.  
*contra-ubi*) + cr. *god* „fie-, ori-”; *cotrovã*, *cotróva* „încotrova,  
 undeva” adv. *cotró* „încotro” (< lat. *contra-ubi*) + particula *-va*;  
*cum ód* „oricum” adv. *cum* (< lat. *qu mo[do]*) + particula cr.  
*god* „fie-”, „ori-”; *cumvã*, *cumvã* „cumva” adv. *cum* (< lat. *qu -mo[do]*)  
 + particula *-va* (< lat. *volet*); *cu nópta* „noaptea” prep. *cu*  
 (< lat. *c m*) i subst. ir. *nópta* (art.); *d-a í@a* „de aici”; *de í@a*, *de í@a*  
 „de acolo” prep. ir. *d(e)* (< lat. *d*) i adv. ir. (*a*) *i@a*, (*a*) *i@a*  
 (< lat. *eccum-h c + -a*); *de â* „de aceea” prep. *de* (< lat. *d*) i  
 pron. *â* (< lat. *ecce-illa*); *de coló*, *de colég*, *de coléã* „de acolo”

prep. *de* (< lat. *d*) i adv. (*a*)*coló*, *cólé* (< lat. *eccum-ll c*); ***de jos*** „dedesubt” prep. *de* (< lat. *d*) + adv. *jos* (< lat. *deorsum*); ***demúnt*** „demult” prep. *de* (< *d*) i adv. *mun*t (< lat. *m ltus*); ***dénde*** „de unde” prep. *de* (< lat. *de*) + adv. \**unde* (< lat. *unde*); ***dén (a), dén e, dâna a*** „de aici” prep. *d(e)* (< lat. *d*) + adv. (*â*)*n (a)/(a)n (a)* (< lat. *h c-ce + -a*); ***dendevâ*** „de undeva” adv. *dénde* + particula *-vâ* (< lat. *volet*); ***desê*** „desear” prep. *de* (< lat. *d*) + subst. *sêr* (< lat. *s ra, -am*); ***de sus*** „de sus” prep. *de* (< lat. *d*) + adv. *sus* (< lat. *s s m*); ***din â*** „de aceea” prep. *din* (< lat. *de n*) + pron. *â* (< lat. *ecce-illa*); ***dinúntru, denúntru, din núntru*** „din untru” prep. *din* (< lat. *d n*) + adv. (*n*)*núntru* (< lat. *n-(ad)- ntro*); ***dirapó***®, ***dirupó***®, ***derupó***®, ***der pó***®, ***derpó***® „dinapoi, în spate” prep. *de* (< lat. *de*) + adv. *înapoi* > *rapó*®, cu rotacismul lui *n* simplu intervocalic (< lat. *n ad post*); ***diré t'e, dirénte, dirén e, dinré e*** „dinainte, în fa ” prep. *dî/din* (< lat. *d /lat. d n*) + adv. *ré t'e* (< lat. *in abante*); ***dúpa m re*** „poimâine” prep. *dúpa* (< lat. *de-post*) + adv. *m re* (< lat. *m n*); ***dúpa pódne, dúp pódne*** „dup -amiaz ” compus din prep. *dúpa/dúp* (< lat. *de-post*) i cr. *podne* „amiaz ” sau un calc par ial dup cr. *podle podne, popodne* „dup -amiaz ”; ***®uvavâ, ®uvevá*** „undeva” adv. *®uva, ®uv* (< lat. *b + volet*) + particula *-va* (< lat. *volet*); ***®uve codér*** „undeva” pron. *®úv* (< lat. *b + volet*) + *codér/cod r* (< cr. *goder*) – compus hibrid; ***ma***® ***apó***® „ultima dat , târziu” forma de comparativ de la adv. *apó*® – structur gramatical caracterizat prin unitate semantic i compus din adv. *ma*® < lat. *magis* + adv. *apó*® < lat. *ad-post*; ***mânt'e zi*** i ***ma***® ***mânt'e zi*** „alalt ieri” [*mai* (< lat. *magis*)] + *mân 'e* (< lat. *magis abante*) + subst. *zi* (< lat. *d es, -em*); ***narupó***® „din nou, iar i” prep. *na* „în, pe, la” (< cr. *na* „pe, la, în”) + adv. *rupó*® (< lat. *n ad post*); ***nu c nd*** „oricând” *nu* + *tivu* + *cân(d)*; ***nu c t, nú c t, nuscât, nu c t, nú cât*** „oricât” *nu* + *tiu* + *cât*; ***nú cum*** „cumva” *nu* + *tiu* + *cum*; ***qástezséra, qástezére*** „desear , ast -sear ” adv. *qástez* (< lat. *ista die*) i subst. *sêr* , *séra* (< lat. *s ra, -am*); ***pre coló, pracoló, pre coléa*** „pe acolo” prep. *pre* (< lat. *per*) + adv. (*a*)*coló*, *cólé* (< lat. *eccum-ll c*); ***prén (a), prén e***

**prean (a), pre(ș)an a** „pe aici” prep. ir. *pre* (< lat. *per*) + adv. ir. (*â*)*n* (*a*)/(*a*)*n* (*a*)/(*ë*)*an a* (< lat. *h c-ce* + *-a*); **prênde, prênd** „pe unde” prep. *pre* (< lat. *per*) + adv. \**unde* (< lat. *unde*); **prende ôd** „pretutindeni, peste tot” *prende* + particula cr. - *od* „fie-”, „ori-” – compus hibrid; **preste®ér, prîste ®ér, prist®ér** „alalt ieri” prep. ir. *preste, priste* „peste” + adv. ir. ®*ér(i)* (< lat. *h r*); ir. *preste®ér* este un calc dup cr. *prekju e*; **prestem re, pristem re, prestem re** „poimâine”; calc dup cr. *prekosutra*: prep. *preste/priste* (< lat. *per extra*) + adv. *m re/m re* (< lat. *m n*); **pretôt** „peste tot, pretutindeni” prep. *pre* (< lat. *per*) i pron. *tot* (< lat. *t tus*); **prevâle** „jos, pe p - mânt” prep. *pre* (< lat. *per*) i subst. *vâle* (< lat. *vallis, -em*); **totúro, totúru** „totuna, egal, la fel”, „totu i, cu toate acestea” ( i conj.), vezi *totúr* i adv. (vezi *supra* s.v. *totúro*); **totúro** *tot* (< lat. *t tus*) + *ur(o)* (< lat. *unus*); **zî@a dupa zî@a** „din zi în zi” *zî@a* (< lat. *d es, -em*), folosit cu valoare adverbial prep. ir. *dupa* (< lat. *de-post*).

#### f) prepozi ii compuse i locu iuni prepozi ionale:

(*a*)**própe de** „aproape de” adv. (*a*)*própe* (< lat. *ad-pr p*) + prep. *de* (< lat. *d*); **de coló de** „dincolo de” prep. *de* (< lat. *d*) + adv. *coló* (< lat. *eccum- ll c*) + prep. *de* (< lat. *d*); **de la, di la** „de la” *de* (< lat. *d*) + *la* (< lat. *ll c [ad]*); **dîntre** „dintre”, „de la, din” prep. *de* (< lat. *d*) + prep. *ntre, ântre* (< lat. *nter*); **dîntru** „din, dintre” prep. *de* (< lat. *d*) + prep. *ntru, ântru* (< lat. *ntr*); **disu (di su)** „de sub” prep. *di (de)* (< lat. *d*) i *su* (< lat. *sub*); **jos de** „din jos de” adv. ir. *jos* (< lat. *deosum*) + prep. ir. *de* (< lat. *d*); **pir n, p r n, píra ( )n** „pân în” prep. *pir, píra* „pân ” (< lat. *paene ad*) i prep. ( )*n* „în” (< lat. *n*); **pir la, p r la, pârla, píra la, pírla** „pân la”, „lâng ” prep. *pir, píra* „pân ” (< lat. *paene ad*) + prep. *la* „la” (< lat. *ll c (ad)*); **prisú** „pe sub” prep. *pri (pre)* (< lat. *per*) + prep. *su* (< lat. *sub*).

#### g) conjunc ii compuse i locu iuni conjunc ionale:

**ca i când, câ i c nd** „ca i când” adv. *ca* (< lat. *quam*) + conj. *i* (< lat. *lat. s c*) + adv. *c nd* (< lat. *quand*); **ca si se** „ca i

cum” adv. *ca* (< lat. *quam*) + conj. *i* (< lat. *lat. s c*) + conj. *se* (< lat. *s >se*); **cât-ce** „îndat ce” adv. *c t, cât* (< lat. *quantus*) + pron. rel. *e* (< lat. *qu d*); **de c n(d), de cân(d)** „dup ce” prep. *de* (< lat. *d*) + adv. *c n(d)* (< lat. *quand*); **dúpa/dúp e, dúpa/dúp e** „dup ce” prep. *dúpa/dúp* (< lat. *de-post*) + pron. rel. *e/e* (< lat. *qu d*); **za í** „deoarece, de ce” *za* (< cr. *za*) + pron. *e* (< lat. *qu d*).

## 5. Forma ii interne cu baz latin rezultate prin schimbarea valorii gramaticale

### a) substantiv participiu:

**arât** „ar tur ” *arâ* (< lat. *ar re*); **mflât, mflát** „umfl tur , tumoare” *mflâ/âmflâ* (< lat. *infl re*); **cacât** „c cat, excrement” *cacâ* (< lat. *cac re*); **jurât** „jur mânt” *jurâ* (< lat. *i r re*); **lasât** „iertare” *lasâ* (< lat. *lax re*); **meritavǵ®t** „m riti ” o posibil form verbal iterativ \**meritavǵ®* dezvoltat din *meritâ (se)* (< lat. *mar t re*); **misât** „vis” *misâ* (< *nmisâ*); **muncât, mâncât** „mâncare” *muncâ, mâncâ* (< lat. *mand c re*); **pi âtu** „urin ” *pi â* (< lat. *\*p ssi re*); **pl ns** „plâns” *pl nje* (< lat. *plang re*); **rogât, rugât** „rug minte, rug ciune” *rugâ* (< lat. *r g re*); **sculât** „înviere” *sculâ* (< lat. *exc b( )l re*).

### b) substantiv adjective:

**gros** „ciot, bu tean” *gros* (< lat. *gr ssus, -a, -um*).

### c) substantiv adverb compus:

**prevâl** „pr pastie” *prevâle* adv. „jos, pe p mânt” [*pre* (< lat. *per*) *i vâl* (< lat. *vallis, -em*)].

### d) adjectiv participiu (de la verbe mo tenite din latin ):

**ncârcât, nc rcât** adj., adv. „urcat în cârc ” *âncârcâ* „a urca în cârc ” (< lat. *(in)-carr( )c re*); ( *)nme tít*, ( *)nmestít*, ( *)nve tít*, ( *â)nve tít*, *ânvestít*, *mvestít* „îmbr cat” ( *)nme tí* (< lat. *nvest re*); ( *)nsurât*, ( *â*)*nsurât* adj. sau subst. (prin articulare) „însurat” *nsurâ* (< lat. *\*(in)uxor re*); **â ca ât** „înc l at” ( *â*)*nca â* (< lat.

*incalci re*); **copt** „copt” *có e* (< lat. *c c re* = lat. clas. *c qu re*); **cop(e)rít** „acoperit” *coperí* (< lat. (*ac*)-*co(o)per re*); **crepát** f. „crepat” *crepâ* (< lat. *cr p re*); **curát** „curat, limpede” participiul unui verb istroromân probabil disp rut, care continu lat. *c r re*; **dejerâte** f. pl. „degerate” *dejerâ* (< lat. \**d g l re*); **maritât**, **maritâta**, **meritâta** f. „m ritat” *maritâ (se)/ meritâ (se)* (< lat. *mar t re*); **nascút** „n scut” *nâ te* (< lat. *nasc re*); **resc ís** „deschis” *resc íde* (< lat. *d scl d re*); **sarát** „s rat” – se raportează la verbul ir. *sarâ* (< lat. *sal re*) al c rui participiu se utilizează i cu valoare adjectival; **secát** „uscat” *secâ* (< lat. *s cc re*); **spárt** „spart” *spârje* (< lat. *sparg re*); **stíns** „stins” *stínje* (< lat. *exstingu re*); **stricát** „stricat” *stricâ* (< lat. *extr c re*); **udát**, **udát** „udat”, „ud” \**udâ* (< lat. *d re*); **uscát** „uscat”, „usc iv/slab (despre oameni)” *uscâ* (< lat. *exs c re*); **adjectiv participiu** (de la verbe formate în interiorul dialectului, tot de la baze latine *ti*): **m-príns** „aprint” ( )*mprínde* (< (*n-/ m-*) + (*a*)*prínde*); **nabít** „în lbit” *nâbi* (vezi *supra*); **zac ís** „închis” *zac íde* < *za-/ze-* + (*n*)*c ide*.

#### e) adverb participiu:

(*a*)**m nât** „târziu”, existent probabil înc din româna comun, dezvoltat din (*amâna*) – derivat verbal din ir. \**amâne* adv. (= *a* + *mâne*) < lat. *ad-m ne*.

#### f) adverb gerunziu:

( )**mn nda** „pe jos, pedestru” ( )*mnâ/(â)mnâ* (< lat. *amb l re*) + - *nda*; **trag nda** „cu c ru a” *trâje* (< lat. *trag re*) + - *nda*.

#### g) adverb substantive:

**damaréa** „diminea a” *damaré* (< lat. *de \*man tia*); **nópta** „noaptea” *nópte* (< lat. *nox, noctem*); **séra**, **sér** „seara” *séra/sér* (< lat. *s ra, -am*); **zí(®)a** „ziua” *zí(®)a* art. (< lat. *d es, -em*).

#### Considera ii finale

Prezentarea celor cinci categorii de forma ii lexicale interne de la baze latine ti relev limitele, s r cia i imposibilitatea revitaliz rii stratului lexical de origine latin din vocabularul istroromânei prin resursele proprii, deci prin materialul lingvistic preexistent. Analizând aceste clase de cuvinte formate prin derivare cu prefixe i sufixe, prin compunere i prin schimbarea valorii gramaticale, ies în eviden , pe de o parte, resursele limitate de a forma cuvinte noi, iar pe de alt parte, slaba productivitate a acestor resurse pentru a da na tere unor forme lingvistice noi. În sfera **deriv rii** dovede te productivitate prefixul aspectual perfectiv *po-* (de origine slav ) ata at unui num r însemnat de verbe istroromâne mo tenite din latin , la care se adaug sufixele substantivale *-i /-i /-it*"(pentru a forma diminutive de gen masculin), *-i /-i a* (pentru a forma derivate feminine diminutive i mo ionale), precum i sufixul aspectual *-vǣ* ata at verbelor mo tenite din latin . Subliniem faptul c , de i prefixele i sufixele verbale aspectuale sunt m rci ale unei categorii gramaticale (aspectul verbal dezvoltat în istroromân sub influen a croatei), ele pot fi considerate drept resurse lingvistice prin care se formeaz cuvinte noi, întrucât, pe lâng func ia gramatical pe care o actualizeaz , au i o func ie lexical în sistemul limbii (Klepikova 1960, p. 170). În ceea ce prive te **cuvintele compuse**, constat m deta area din punct de vedere numeric a adverbelor fa de toate celelalte clase gramaticale ce con in cuvinte compuse. Adverbele compuse î i dovedesc vigoarea tocmai datorit necesit ilor concrete ale vorbitorului de a delimita spa ial i temporal raportarea sa la ceea ce spune. Multe dintre aceste adverbe vin din epoca de unitate a românei (anterioar separ rii dialectale), altele s-au dezvoltat în interiorul dialectului din materialul lingvistic mo tenit, iar altele reprezint construc ii hibride dup model croat formate cu resurse lingvistice proprii, dar i cu elemente împrumutate din croat . Prin **conversiune** rezult un num r însemnat de adjective dezvoltate din participiile verbelor de origine latin .

Printre explica iile ce se pot oferi acestei situa ii referitoare la limitele form rii de cuvinte noi pe baza unor elemente de origine latin ar putea fi amintite: 1. *necesitatea redus de a crea cuvinte noi* într-o

comunitate lingvistică ce are un număr redus de vorbitori, număr aflat într-o continuă descreștere, și care folosește acest cod lingvistic în comunicarea curentă de tip familiar (arie relativ limitată tematică și din punctul de vedere al formelor lingvistice pe care le utilizează); 2. *bi-lingvismul vorbitorilor de istroromân*, ce favorizează împrumuturile directe din croată, dictate de necesitățile de moment ale exprimării lingvistice ce întâmpină o seamă de „obstacole” generate de limitele resurselor lexicale din dialect (Kovaec 1971, p. 162).

### BIBLIOGRAFIE

- Brdan 2009 = Gabriel Brdan, *Elementul latinesc din lexicul dialectului istroromân*, Timișoara, 2009 (teză de doctorat coordonată de prof. univ. dr. Vasile Frîl).
- Dahmen, Kramer 1988 = Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer, *Le inchieste istroromene di Ugo Pellis*. Parte prima: Questioni 1–1512, în „Balkan Archiv. Neue Folge”, 13, 1988, p. 209–281.
- FC = *Formarea cuvintelor în limba română*, redactori responsabili: Acad. Al. Graur, Mioara Avram, vol. II. *Prefixe*, de Mioara Avram, Elena Carabulea, Fulvia Ciobanu, Florica Ficinescu, Cristina Gherman, Finuca Hasan, Magdalena Popescu-Marin, Marina Rădulescu, I. Rizescu, Laura Vasiliu, București, Editura Academiei R.S.R., 1978.
- FD = „Fonetice și Dialectologie”, București, I, 1958 și urm.
- Frîl 2002 = Vasile Frîl, *Terminologia corpului omenesc în dialectul istroromân*, în idem, *Studii de toponimie și dialectologie*, Timișoara, Editura Excelsior Art, 2002, p. 211–312.
- Frîl 2004 = Vasile Frîl, *Termeni istroromâni referitori la regnul animal*, I. *Ovine, caprine, cervide*; II. *Bovine și cabaline*, în idem, *Cercetări de onomastică și dialectologie*, Timișoara, Editura Excelsior Art, 2004, p. 235–262.
- Frîl, Brdan 2010 = Vasile Frîl, Gabriel Brdan, *Dialectul istroromân. Straturi etimologice*, partea I, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2010.
- Klepikova 1960 = G. P. Klepikova, *Funcțiile prefixelor verbale de origine slavă în dialectul istroromân*, în FD, II, 1960, p. 169–207.
- Klepikova 1963 = G. P. Klepikova, *Prefixul de origine slavă po- în dialectul istroromân*, în, FD, V, 1963, p. 69–81.
- Kovaec 1971 = Kovaec August, *Descrierea istroromânei actuale*, București, Editura Academiei R.S.R., 1971.
- Morariu 1932 = Leca Morariu, *De-ale cirebirilor*, II. *Texte din Bârdo, Sucodru și Grobnic* (extras din „Codrul Cosminului”, VII, 1930, Buletinul Institutului de

- Istorie i Limb de la Universitatea din Cern u i), Cern u i, Institutul de Arte Grafice i Editura „Glasul Bucovinei”, 1932.
- Pascu 1916 = G. Pascu, *Sufixele române ti*, Bucure ti, Editura Academiei Române, 1916.
- EWB = Sextil Pu cariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache, I. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, Heidelberg, Karl Winter, 1905.
- Sârbu 1995 = Richard Sârbu, *Aspectul verbal în dialectul istroromân*, în *G. I. Toh neanu 70*, Timi oara, Editura Amphora, 1995, p. 469–477.

## ABREVIERI

adj. = adjectiv, adjectival;	lat. = latin ; latinesc;
adv. = adverb, adverbial;	m. = masculin;
ar. = aromân( );	n. = neutru;
art. = articulat;	pl. = plural;
augm. = augmentativ;	pl. tant. = pluralia tantum;
clas. = clasic( );	prep. = prepozi ie, prepozi ional( );
com. = comun( );	pron. = pronume, pronominal;
comp. = compus( );	refl. = reflexiv;
conj. = conjunc ie; conjunc ional( );	S = Su nievi a;
cr. = croat( );	s./subst. = substantiv;
diminut. = diminutiv; diminutival;	scr. = sârbocroat( );
dr. = dacoromân( );	sg. = singular;
f. = feminin;	sl. = slav( );
ir. = istroromân( );	v. = vechi, veche;
it. = italian( );	vb. = verb; verbal.
lat. = latin ; latinesc;	

## WORD FORMATIONS DERIVED FROM INHERITED LATIN STEMS IN THE ISTRO-ROMANIAN DIALECT LEXICON (Abstract)

The present study, *Word Formations Derived from Inherited Latin Stems in the Istro-Romanian Dialect Lexicon*, aims to verify the vitality of the Istro-Romanian lexical stratus inherited from Latin from the point of view of its capacity to develop, with internal resources, new words. In this respect, our paper contains an analytical and syntetical presentation of the Istro-Romanian lexicon, which has developed based on primer words (stems) inherited from Latin. The lexical corpus has been divided into five categories, depending on the mechanism involved in a particular word forming: *agglutinated formations by prefixation, agglutinated formations by*

*suffixation, back-formations, compounds, words derived by conversion (or zero derivation).*

Our study has revealed a rather weak internal capacity of creating new words in Istro-Romanian, and, implicitly, the limits and even the impossibility of revitalising the Istro-Romanian lexicon of Latin origin. Among the factors that might explain these facts, two are prominent: *there is not much need for creating new words* in a small community that uses this linguistic code exclusively for familiar-like communication, and, more important, *the bilingualism of the Istro-Romanian speakers favours the direct word loans* from Croatian, due to the momentary necessities in communication.

**CUVINTE-CHEIE:** *lexic istroromân, cuvinte mo tenite din latin , categorii de formare a cuvintelor, mijloace interne de formare a cuvintelor, bilingualism, cuvinte împrumutate din croat .*

**KEYWORDS:** *Istro-Romanian vocabulary, words inherited from Latin, word-forming categories, internal means of creating new words, bilingualism, word loans from Croatian.*

*Universitatea de Vest  
Timi oara, Bd. Vasile Pârvan, 4  
bargabi@gmail.com*